

Fjällandskap: betydelsen av kulturella ekosystemtjänster - dnr 3.2.2-3404-2012

Vetenskaplig slutredovisning - Ingegärd Eliasson

- 1. Projektnamn:** Fjällandskap: betydelsen av kulturella ekosystemtjänster
- 2. Ansvarig institution:** Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet, Box 130, 405 30 Göteborg.
- 3. Medverkande institutioner:** Avdelningen för socialt arbete och psykologi, Akademin för hälsa och arbetsliv, Högskolan i Gävle, 801 76 Gävle.
- 4. Projektledare:** Ingegärd Eliasson, professor, född 1961, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet, Box 130, 405 30 Göteborg. Ingegard.eliasson@conservation.gu.se

5. Projektmedarbetare

Forskare

Igor Knez, professor, född 1959
Susanne Fredholm, doktorand, född 1978
Malin Weijmer, doktorand, född 1980

Praktiker

Ola Hanneryd, Härjedalens Fjällmuseum AB
Ewa Ljungdahl, Sydsamiskt kulturcentrum, Gaaltije
Eva Karlsson, Länsstyrelsen i Jämtlands län

6. Sammanfattande resultat

Projektets syfte har varit att undersöka betydelsen av kulturella ekosystemtjänster för värdering och integrering av fjällandskapets kulturarv i planering, förvaltning och bevarande av kultur- och naturmiljön. Med utgångspunkt i enkäter och intervjuer med boende och tjänstemän i Jämtlands län belyser projektet följande kulturella ekosystemtjänster som sedan tidigare har definierats i litteraturen: kulturarv, platsidentitet samt estetiska och existentiella värden. Vi har speciellt intresserat oss för hur dessa kulturella ekosystemtjänster relaterar till människors välbefinnande. Mer specifikt redovisar och diskuterar vi hur de boende i Jämtlands län upplever och värdesätter fjällområden och vilka kulturella och historiska kännetecken som de känner till. Vi diskuterar även hur de boendes åsikter avspeglar sig i tjänstemännens planering och förvaltning av fjällandskapet. Nedan följer en sammanfattning av projektets viktigaste resultat, för en fördjupad läsning, se Eliasson et al. 2015, Knez & Eliasson 2016, Fredholm et al. 2016 och Eliasson et al. 2016.

Våra empiriska resultat visar att kultur är en resurs i fjällområden när det gäller de kulturella ekosystemtjänsterna kulturarv, platsidentitet, estetiska och existentiella värden och att kultur i denna bemärkelse kan ställas i relation till välbefinnande.

De personer som har svarat på vår boendeenkät vistas oftast i fjällen på vintern och våren. Då är de mest intresserade av att uppleva naturen och vila, eller att umgås socialt och njuta av friluftslivet. De boende har ofta hittat, ”mutat in”, sina egna favoritplatser i fjällen, platser som de har knutit starka band till. Den enskilda personen upplever följaktligen att favoritplatsen är en del av hans historia och när personen vistas på denna plats upplever sig hen ha ett högt välbefinnande. Det som de boende värdesätter mest på sina personliga favoritplatser är landskapets skönhet och avkoppling, samt lugnet på platsen. De boende har också starka band till de platser i fjällen som de kollektivt identifierar sig med; de platser som är en del av länets historia (vilka vi, som bor i Jämtlands län, är). De känner även ett högt välbefinnande när de vistas på dessa platser. Personen ”laddar” med andra ord ”batterierna” på sin favoritplats. Det som de boende värdesätter mest på de kollektiva platserna är dock platsernas varumärke: Att de placerar ”Jämtland på kartan”, turism med besöksnäring och arbetstillfällen samt den alpina verksamheten. De flesta av både de personliga och kollektiva favoritplatserna ligger i Åreområdet-, Oviksfjällen, fjällen i västra Jämtland, västra Härjedalsfjällen samt i Vemdalen/Lofsdalenområdet.

Våra resultat visar även att en majoritet av tjänstemännen som arbetar med fysisk planering är väl medvetna om och i sitt dagliga arbete beaktar aspekter i fjällandskapet som rör utsikt och utblickar, välmående, lättillgänglighet, kulturlandskap och byggnader; det vill säga de aspekter som även de boende anser är betydelsefulla. Däremot skiljer sig tjänstemän och boende åt när det gäller berättelser, kollektivt minne, lokalhistoria och identitet. Dessa aspekter framförs som viktiga av de boende men beaktas i mindre grad i tjänstemännens dagliga arbete. Berättelser, kollektivt minne, lokalhistoria och identitet är dock någonting som flera av de intervjuade tjänstemännen satte högt upp på sin önskelista över framtida prioriteringar. Många av de intervjuade tjänstemännen eftersträvar en helhetssyn i den fysiska planeringen och ett miljöarbete där kultur och natur möts, men påpekar att den aktuella sektoruppdelningen av och mellan dessa verksamhetsområden och finansieringen av dem skapar svårigheter i det praktiska arbetet.

Våra resultat bekräftar även historiens betydelse för vår bild och upplevelse av fjällen. Det vackra landskapet med mäktiga fjäll och vida vyer som på 1800-talet uppskattades för sina välgörande egenskaper är än i dag något som både boende och tjänstemän värdesätter högt. Både boende och tjänstemän har även stor kännedom om det historiska kulturarvet i fjällen.

Resultaten från projektet går i linje med internationell forskning som visar att landskapets kulturella och historiska dimensioner skapar en känsla av kontinuitet som är relaterad till identitet och välbefinnande. Kunskapen om det historiska tidsdjupet är grundläggande för att kunna förstå och värdera kulturella ekosystemtjänster och resultaten indikerar att ekosystemtjänster som begreppsram och metod kan ge en solid grund för en bättre integrering av kultur och natur i den fysiska planeringen.

7. Bakgrund

De tjänster som vi ”får” av naturen kallas ekosystemtjänster och brukar delas in i fyra huvudkategorier: försörjande tjänster som mat, råvaror och vatten; reglerande tjänster som pollinering och växters luftrening; stödjande tjänster som till exempel vattnets kretslopp och fotosyntesen; samt kulturella ekosystemtjänster som landskapet skapar förutsättningar för så som kulturarv, platsidentitet, rekreation, estetiska, existentiella och religiösa värden. Det är

viktigt att påpeka att dessa tjänster inte kan behandlas separat eftersom de samverkar på olika sätt i ett ekosystem. Kulturella ekosystemtjänster är dock de tjänster som är minst väldefinierade och undersökta (MA 2005, Tengberg et al. 2012, Tema Nord 2015).

Begreppet ekosystemtjänster har både ekologiska och ekonomiska rötter. Diskussioner om naturens tjänster kan spåras i ekonomiämnets historia och inom ekologiämnet kan begreppet härledas till 1960-talet och böcker som *Tyst vår* av Carson (Braat and Groot 2012). Ekosystemtjänster som begrepp och metod fick ett ordentligt genomslag genom FN:s globala utvärdering *Millenium Ecosystem Assessment* som genomfördes av 1 360 forskare och andra experter från 95 länder. Arbetet fokuserade på att ta fram underlag till beslutsfattare med målet att stärka förståelsen och kunskapen om sambanden mellan ekosystem, mänskligt välbefinnande och hållbar utveckling (MA 2005).

Ekosystemtjänster och deras praktiska tillämpningar har studerats och vidareutvecklats under det senaste årtiondet och är i dag aktuellt både inom forskning och politik. Projektet *The Economics of Ecosystems and Biodiversity* (TEEB 2010) var ett globalt politiskt initiativ med syfte att analysera den ekonomiska nyttan respektive kostnader för förlust av biologiskt mångfald. I maj 2011 antog Europeiska kommissionen strategin *Our life insurance, our natural capital: an EU biodiversity strategy to 2020* (EU 2011) vilket bland annat innebär att medlemsstaterna ska kartlägga och bedöma tillstånd och värde för ekosystem och ekosystemtjänster samt främja integreringen av dessa värden i redovisnings- och rapporteringssystem på EU-nivå och nationell nivå senast 2020. Naturvårdsverket fick 2012 i uppdrag av regeringen att sammanställa information om viktiga ekosystem och ekosystemtjänster i Sverige (Naturvårdsverket 2012) och året efter publicerades en statlig utredning om ekosystemtjänster i Sverige (SOU 2013:68). Naturvårdsverket har ett pågående regeringsuppdrag att genomföra en kommunikationssatsning om ekosystemtjänster som skall redovisas senast 31 januari 2018.

Ekosystemtjänster har en tydlig koppling till människors välbefinnande och hållbar utveckling och detta samband antas existera i olika landskap, både historiskt och i nutid (MA 2005, Tengberg et al. 2012, Tema Nord 2015). Fjällandskapet genererar kulturella ekosystemtjänster till exempel i form av utsikt och lugn och ro (estetiska och existentiella värden), historiska spår (kulturarv) och skidåkning (rekreation). Men fjällandskapet genererar även försörjande tjänster som bär, svamp, fisk och viltkött, reglerande tjänster som naturlig vattenreglering och stödjande tjänster som jordmånsbildning. Som en komponent i fjällandskapet har till exempel fjällripan som fågel ett värde som mat (försörjande ekosystemtjänst) men kan också för människan bära ett symbol- och upplevelsevärde (kulturell ekosystemtjänst). Samtidigt kan ripjakt vara både ett traditionellt sätt att leva och ett exempel på rekreation (kulturell ekosystemtjänst) (Eliasson et al. 2015).

I vår undersökning har vi valt att låta boende och tjänstemän själva definiera vad de anser ingår i begreppen fjäll och fjällområde. Att definiera vad fjäll är har inte varit vårt fokus i projektet, men det är intressant att notera att de boendes svar visade på en mycket stor variation i vad de anser är ett fjäll/fjällområde (Eliasson et al. 2015).

8. Syfte

Projektets syfte har varit att undersöka betydelsen av kulturella ekosystemtjänster för värdering och integrering av fjällandskapets kulturarv i planering, förvaltning och bevarande av kultur- och naturmiljön. Med utgångspunkt i enkäter och intervjuer med boende och tjänstemän i Jämtlands län belyser projektet följande kulturella ekosystemtjänster som sedan tidigare har definierats i litteraturen: kulturarv, platsidentitet samt estetiska och existentiella värden (MA 2005, TEEB 2010, Naturvårdsverket 2012, NOU 2013:10, CICES 2015, Tema Nord 2015). Vi har speciellt intresserat oss för hur dessa kulturella ekosystemtjänster relaterar till människors välbefinnande. Mer specifikt redovisar och diskuterar vi hur de boende i Jämtlands län upplever och värdesätter fjällområden och vilka kulturella och historiska kännemärken som de känner till. Vi diskuterar även hur de boendes åsikter avspeglar sig i tjänstemännens planering och förvaltning av fjällandskapet. Nedan följer en kortfattad beskrivning av projektets viktigaste resultat, för en fördjupad läsning, se Eliasson et al. 2015, Knez & Eliasson 2016, Fredholm et al. 2016 och Eliasson et al. 2016.

9. Metod,

Våra undersökningar består av två delar, dels en boendeenkätundersökning och dels en tjänstemannaundersökning (Eliasson et al. 2015).

I slutet av 2013 skickades 2 700 enkäter till ett slumpmässigt urval av boende i åtta kommuner i Jämtlands län. Antalet enkäter som skickades till de olika kommunerna var proportionellt mot respektive kommuns storlek och antal invånare. Totalt svarade 857 personer på enkäten, svaren fördelades proportionellt efter kommunernas storlek. Av de som svarade var 51,7 procent kvinnor och 48,3 procent män. Vi ställde många olika frågor till de boende om fjällen, exempelvis: Vad gör du i fjällen och hur ofta är du där? Vilken årstid är du i fjällen? Vad vet du om fjällen geografiskt, historiskt och kulturellt? Vi frågade också om de boendes personliga och kollektiva favoritplatser i fjällen, samt undersökte deras band till dessa fjäll och hur de mådde (de fick skatta upplevelsen av välbefinnande) när de vistades på dessa platser (Eliasson et al. 2015, Knez & Eliasson 2016).

Parallellt med boendeenkäten skickades en enkät till tjänstemän som på ett eller annat sätt arbetar med frågor relaterade till fysisk planering i Jämtlands län. Totalt fick vi in 27 svar från tjänstemännen. Under våren och hösten 2014 kompletterades enkätundersökningen med 21 platsintervjuer. Frågorna handlade om tjänstemännens arbete i relation till kulturarv och kulturmiljö. Undersökningen omfattade tjänstemän verksamma i fjällkommunerna (Berg, Krokom, Härjedalen, Strömsund och Åre), Östersunds kommun, Länsstyrelsen i Jämtlands län, Jamtli (läns museet) samt fristående konsulter (Eliasson et al. 2015, 2016).

10. Boendeenkätundersökningen – resultat

I enkäten till de boende ställde vi frågor om de boendes aktiviteter och band till fjällen (platsidentitet), upplevt välbefinnande, samt vilka kulturella och historiska kännemärken som de boende känner till. Nedan redovisas några resultat från boendeenkätundersökningen, de boendes egna ord redovisas med citattecken "...". För en fördjupad läsning hänvisas till Eliasson et al. 2015, Knez & Eliasson 2016, Eliasson et al. 2016 samt Fredholm et al. 2016)

Personliga favoritplatser i fjällen

En fråga som handlar om de boendes personliga band till fjällen lydde: Vilket fjällområde är mest betydelsefullt för dig personligen? Av de svarande pekade 86 procent ut 176 personligt viktiga platser. Av dessa platser nämndes 50 procent endast en gång. Det betyder att hälften av de boende hade hittat, ”mutat in”, en egen favoritplats i fjällen. Det som de boende värdesatte mest på de personliga favoritplatserna var: *landskapet* ”vackert, vida vyer, utsikt, terrängen, mäktiga fjäll”, *välmående* av att vistas på platsen ”avkoppling, rekreation, andlighet, frihetskänsla, tystnad, lugn och ro”, *lättillgängligheten* ”nära där jag bor, dagsutflykter är möjliga, ski-in–ski-out”, *alpina aktiviteter* ”skidåkning och backar och skidanläggningar” samt att man upplevde naturen som *oexploaterad* ”orört, genuin fjällmiljö, vildmark, ensamhet, få människor” (Eliasson et al. 2015, Knez & Eliasson 2016).

Vi ställde också frågor om de kulturella och historiska kännemärken som de boende kände till på sina personliga favoritplatser. De kulturella kännemärkena som de boende kände till var främst *historiska byggnader* ”fäbodrar, bosättningar och kyrkor”, *den samiska kulturen* ”boplatser, kapell, rennärning”, *berättelser* ”om byar och bruksorter, boende-/fäbod-/skogsbruksliv, flottning”, *naturplatser* ”vattenfall, älvar, sjöar, forsar, fjäll, grottor”, *industrihistoria* ”gruvor, bruk, sågverk”, *karolinermarschen* ”monument, krigshändelser, skansar”, *fornminnen* ”hällristningar, gravar, fångstgropar, offerstenar, rösen” samt äldre färdvägar och *leder* ”S:t Olofsleden, Karl XI:s väg, äldre vägar och broar”. De historiska kännemärken som de boende kände till på sina personliga favoritplatser var följande: *karolinermarschen*, *lokalhistoria*, *industrihistoria*, *turismens historia* ”luftgäster, kurort, hotell, exploatering”, *2:a världskriget* ”krigslämningar, skansar”, *infrastruktur* ”järnväg, vägar, broar, kabinbana”, *naturhistoria* ”Old Rasmus, inlandsisen, miljöförändringar” samt *den samiska kulturen* (Eliasson et al. 2015, Knez & Eliasson 2016).

Kollektiva favoritplatser i fjällen

I boendekenkäten ställde vi även frågor som handlade om vilka platser i fjällen som de boende kollektivt (vi som bor i Jämtlands län) identifierade sig med. På frågan *Vilket fjällområde är mest betydelsefullt för er som bor i Jämtlands län?* pekade 78 procent av de svarande ut 91 för Jämtlands län kollektivt viktiga platser i fjällen. 70 procent av dessa platser pekades ut av flera än en deltagare. Det som de boende värdesatte mest på dessa kollektiva favoritplatser var *turism*, ”besöksnäring, arbetstillfällen, placera Jämtlands län på kartan”, *alpint*, *lättillgänglighet*, *landskapet och välmående* (Eliasson et al. 2015, Knez & Eliasson 2016). De kulturella kännemärken som man kände till på de kollektiva favoritplatserna var följande: *turismhistoria*, *naturplatser*, *historiska byggnader*, *berättelser*, *karolinermarschen*, *infrastruktur*, *friluftrelaterad historia* ”vandring, skidåkning, fjällstationer, svamp- och bärplockning, jakt och fiske” och *den samiska kulturen*. Bland de historiska kännemärken som man kände till på de kollektiva favoritplatserna var *karolinermarschen*, *turismens historia*, *lokalhistoria*, *sport* ”VM, sporttävlingar, sporthändelser och berättelser”, *infrastruktur*, *historiska händelser*, *friluftrelaterad historia* samt *industrihistoria* (Eliasson et al. 2015, Knez & Eliasson 2016).

Samband mellan favoritplatserna och de boendes välbefinnande

En fråga som vi ställde oss var om det fanns någon relation mellan de boendes band (personlig och kollektiv platsidentitet) till favoritplatserna och de boendes välbefinnande som de upplever sig ha när de vistas på dessa platser i fjällen. I FN rapporten *Millenium Ecosystem*

Assessment (MA 2005) förutsades ett samband mellan kulturella ekosystemtjänster och välbefinnande (Beach et al. 1996) där identitet ansågs vara en av dessa kulturella tjänster. Identiteten kan delas in i två grundläggande kategorier: personlig identitet (mina tankar, erfarenheter, kunskaper, känslor och upplevelser = vem jag är) och kollektiv identitet (våra tankar, erfarenheter, kunskaper, känslor och upplevelser = vilka vi är). Människor identifierar sig också ofta med en fysisk plats, i meningen att platsen är en del av mig (en del av min historia) och/eller oss (en del av vår historia) (Knez 2014). Denna typ av platsrelaterad identifikation sägs inbegripa de känslor som man känner för platsen (anknytnings- och tillhörighetskänslor) och de tankar, minnen och erfarenheter som man knutit till, associerar med platsen. Vi fann ett starkt samband mellan denna typ av platsidentifikation och det välbefinnande som de boende upplevde sig ha när de vistades på dessa platser. Med andra ord är vår slutsats att ju starkare platsidentitet, både för personliga och kollektiva favoritplatser, som de boende upplevde sig ha, desto högre välbefinnande upplevde de sig känna när de vistades på dessa platser (Eliasson et al. 2015, Knez & Eliasson 2016).

11. Tjänstemannaundersökningen - resultat

Vi intervjuade tjänstemän för att bland annat undersöka vilka aspekter av kulturmiljö och kulturarv som beaktas i den fysiska planeringen. Nedan redovisas några resultat från tjänstemannaundersökningen i relation till de resultat som gavs från boendeenkäten och som redovisats ovan. Tjänstemännens egna ord redovisas med citattecken "...". För en fördjupad läsning hänvisas till Eliasson et al. 2015, Knez & Eliasson 2016, Eliasson et al. 2016 samt Fredholm et al. 2016)

Utsikt och utblickar

Resultaten från boendeenkäten visade att den av de fem viktigaste saker som man värdesatte mest på sina favoritplatser var *landskapet*. Det beskrevs av de boende med ord som "vackert, vida vyer, utsikt, terrängen, mäktiga fjäll". Utsikt och utblickar är också något som tjänstemännen sätter stor fokus på och beaktar i sitt dagliga arbete (Eliasson et al. 2015, Fredholm et al. 2016, Eliasson et al. 2016). I flera kommuner används utsikt "mot fjäll, sjö..." aktivt i fysisk planering sedan länge och har ett tydligt ekonomisk värde vid till exempel planering och etablering av bostäder. I riksintressebeskrivningen för Östersund finns värdet av utblickar med, utblick mot Storsjön och Frösön (och tillbaka mot staden) och med fjällen anandes i bakgrunden. Även i intervjuerna med tjänstemän från de övriga kommunerna framkom betydelsen av utblickar mot eller från fjäll: "Vi har alltid pratat om det här med utblickar, ett av de stora värdena".

Att Jämtlands län har en lång tradition av att prioritera värdet av utsikt och utblickar i den fysiska planeringen förklaras bland annat av att värdet tidigt uppmärksammades av besökare och inflyttare. Några av tjänstemännen pratar om betydelsen av den tidiga fjällturismen i slutet av 1800 talet och dess längtan av "att andas frisk luft och uppleva fjällens storslagenhet". Även enskilda personer har haft stor lokal betydelse, som tonsättaren Wilhelm Peterson-Berger som byggde sitt hus Sommarhagen på Frösön med, som en av tjänstemännen uttryckte det, "utblick, fantastisk utsikt mot Storsjön och ängarna på Frösön ner mot Storsjön och så ser man fjällvärlden, Oviksfjällen i bakgrunden".

Välmående och lättillgänglighet

Välmående i form av ”avkoppling, rekreation, andlighet, frihetskänsla, tystnad, lugn och ro” samt lättillgänglighet ”nära där jag bor, dagsutflykter är möjliga, ski-in–ski-out” värdesattes högt på de personliga favoritplatserna i boendeenkäten. Tjänstemännen var av samma åsikt och pratade om betydelsen av ”hemmafjäll” och att de boende uppskattar ”områden som är inom räckhåll och lätta att ta sig till” för ”rekreation” och upplevelse av ”de fria vidderna” under året som helhet. Däremot framhöll flera tjänstemän att de boende under sin semester ofta värderar mer otillgängliga områden för långväga rekreation. Helags högfjällsområde är ett av de exempel som nämndes i intervjuerna: ”...dit far man på sommaren och vandrar och fiskar och på vintern gör man skoterturer eller åker skidor, även jakt efter ripa är en stor grej där...” (Eliasson et al. 2015, 2016).

Kulturlandskap och byggnader

Nästan alla av de tillfrågade tjänstemännen svarade att de aspekter av kulturmiljön som de oftast beaktar i sitt arbete, oberoende av arbetsplats, rör kulturlandskap, äldre bebyggelse, jordbruks-, by- och fjällmiljöer, fornminnen, fäbodrar och kyrkor (Eliasson et al. 2015, Fredholm et al. 2016, Eliasson et al. 2016). Detta resultat stämmer väl överens med svaren från boendeenkäten där *historiska byggnader* ”fäbodrar, bosättningar och kyrkor” är det mest frekventa svaret på frågan vilka kulturella kännetecken man känner till på sin favoritplats i fjällen. Med andra ord finns det en stark samstämmighet mellan de frågor som tjänstemännen arbetar med och vilka kulturella kännetecken som de boende känner till.

Berättelser, kollektivt minne, lokalhistoria och identitet

När det gäller berättelser, kollektivt minne, lokalhistoria och identitet skiljer sig resultaten däremot markant mellan vad tjänstemännen säger sig beakta och vad de boende känner till (Eliasson et al. 2015, 2016).

Som framgår av de resultat som presenterats ovan rankade de boende i Jämtlands län den *samiska kulturen* ”boplatser, kapell, rennäring” och *berättelser* ”om byar/bruksorter, boende-/fäbod-/skogsbruksliv, flottning” högt som kulturellt kännetecken på den personliga favoritplatsen i fjällen. Däremot uppgav endast hälften av de intervjuade tjänstemännen att de i sitt nuvarande arbete ofta beaktar *lokalhistoria* och *minoriteters identitet*. En tjänsteman lyfte fram betydelsen av det mentala historiebruket i planeringsarbetet: ”Alla de olika berättelser och uppfattningar som knyts till en viss plats, det handlar inte bara om att man ska göra en turistisk angelägenhet av någonting, det handlar ganska lite om det – utan om det mentala historiebruket - att folk använder sig av historien och kulturmiljön i det dagliga livet.”. Det sydsamiska kulturarvets betydelse i den fysiska planeringen poängterades i de flesta intervjuerna och flera tjänstemän sade sig även beakta andra nationella minoriteters, som romers och sverigefinnars, kulturarv.

Endast en tredjedel av de tillfrågade tjänstemännen svarade att *berättelser, lokal identitet och kollektivt minne* är aspekter som ingår i det planeringsarbete som bedrivs i dag (Eliasson et al. 2015, 2016). En av tjänstemännen resonerade: ”Kollektivt minne ligger till grund för väldigt mycket. Dels olika uppfattningar om vad Jämtland och Härjedalen är, men också vad de olika människorna som bor här i Jämtland och Härjedalen har för historia? Alla de som bor här har

ju rätt till en historia. De har rätt till att få vara med och skriva sin historia också, och ingen har rätt att ta ifrån någon dess historia.”

Vid våra intervjuer har vi fått ta del av flera pågående projekt där tjänstemän arbetar aktivt med *berättelser, lokalhistoria och identitet*, men som helhet visar våra resultat på att dessa aspekter oftast inte tas med i det dagliga arbetet. På tjänstemännens önskelista över framtida prioriteringar finns dock *berättelser, kollektivt minne och minoriteters identitet*.

12. Slutsats

Våra empiriska resultat visar att kultur är en resurs i fjällområden när det gäller de kulturella ekosystemtjänsterna kulturarv, platsidentitet, estetiska och existentiella värden och att kultur i denna bemärkelse kan ställas i relation till välbefinnande. Resultaten från projektet går i linje med internationell forskning som visar att landskapets kulturella och historiska dimensioner skapar en känsla av kontinuitet (Devine-Wright & Lyons E. 1997, Rishbeth & Powell 2013) som är relaterad till identitet och välbefinnande (Low 1992, Lewicka 2005).

De boende i Jämtlands län vistas oftast i fjällen på vintern och våren. Då är de mest intresserade av att uppleva naturen och vila, eller att umgås socialt och njuta av friluftslivet. De boende har även hittat, ”mutat in”, sina egna favoritplatser, platser som de har knutit starka band till.

Resultaten visar att en majoritet av de tjänstemän som vi har intervjuat antingen arbetar eller önskar att de hade möjlighet att arbeta med de kulturella ekosystemtjänsterna kulturarv, platsidentitet, estetiska och existentiella värden, även om de inte använder begreppet ekosystemtjänster. Sambandet mellan välmående och kulturarv, platsidentitet samt estetiska och existentiella värden är något som tjänstemännen är medvetna om och använder sig av i sitt dagliga arbete med att planera och förvalta fjällandskapet.

Våra resultat bekräftar även historiens betydelse för vår bild och upplevelse av fjällen. Det vackra landskapet med mäktiga fjäll och vida vyer som på 1800-talet uppskattades för sina välgörande egenskaper är än i dag något som både boende och tjänstemän värdesätter högt. Både boende och tjänstemän har även stor kännedom om det historiska kulturarvet i fjällen. Med andra ord är resultaten från vårt projekt helt i linje med Tema Nords rapport (Tema Nord 2015) som pekar på att kunskapen om det historiska tidsdjupet är grundläggande för att kunna förstå och värdera kulturella ekosystemtjänster.

Många av de intervjuade tjänstemännen eftersträvar en helhetssyn i den fysiska planeringen och ett miljöarbete där kultur och natur möts, men påpekar att den aktuella sektoruppdelningen av och mellan dessa verksamhetsområden och finansieringen av dem skapar svårigheter i det praktiska arbetet. Våra resultat indikerar att ekosystemtjänster som begreppsram och metod kan ge en solid grund för en bättre integrering av kultur och natur i den fysiska planeringen.

13. Referenser

- Braat LC, Groot R. 2012. The ecosystem services agenda: bridging the worlds of natural science and economics, conservation and development, and public and private policy. *Ecosystem Services*, 1, 4–15.
- Beach, P, Gudex, C, Staehel Johansen, K. 1996. The WHO (Ten) well-being index: Validation in diabetes. *Psychoterapy and Psychosomatics*, 65, 183–190.
- CICES 2015. The Common International Classification of Ecosystem Services (CICES), Version 4.3.
- Devine-Wright, P, & Lyons, E. 1997. Remembering pasts and representing places: The construction of national identities in Ireland. *Journal of Environmental Psychology*, 17, 33–45.
- Eliasson, I., Knez, I., Ljungdahl, E., Hanneryd, O., Karlsson, E., (2015). Fjäll som kultur? Länsstyrelsen i Jämtlands län, Östersund.
- Eliasson, I., Knez, I., Fredholm, S., (2016). Cultural ecosystem services and heritage planning in mountain landscapes. *Manuskript Manuskript (juni 2016) som planeras att skickas till tidskriften "Landscape and Urban Planning"*.
- EU (2011). Biodiversity Strategy to 2020 – towards implementations . Retrieved November 26 from <http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/comm2006/2020.htm>
- Fredholm, S., Eliasson, I., Knez, I., (2016). Balancing different perspectives on conservation of heritage landscapes: emergent professional challenges. *Manuskript (juni 2016) som planeras att skickas till tidskriften "Landscape Research"*.
- Knez, I. 2014. Place and the self: An autobiographical memory synthesis. *Philosophical Psychology*, 2, 164–192.
- Knez, I., & Eliasson, I. (2016). Curative mountains: Personal and collective place identity and well-being. *Manuskript (juni 2016) som granskats och reviderats för publicering i tidskriften "Journal of Environmental Psychology"*.
- Lewicka, M. 2005. Ways to make people active: Role of place attachment, cultural capital, and neighborhood ties. *Journal of Environmental Psychology*, 4, 381–395.
- Low, S.M. 1992. Symbolic ties that bind: Place attachment and the plaza. In I. Altman, & S.M. Low (Eds.), *Place attachment* (pp. 165–185). New York: Plenum Press.
- MA, 2005. Ecosystems and human well-being: current state and trends: Findings of the Conditions and Trends Working Group. In: Hassan, R, Scholes, R, Ash, N. (Eds.), *Millennium Ecosystem Assessment (MA)*. Island Press, Washington.
- Naturvårdsverket 2012. Sammanställd information om Ekosystemtjänster, Naturvårdsverket 2012, NV-00841-12.
- NOU 2013:10 Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester. Norges Offentlige Utredninger – avlevert til Miljøverndepartementet. Departementenes servicesenter, Oslo.
- Rishbeth, C, & Powell, M. 2013. Place attachment and memory: Landscapes of belonging as experienced post-migration. *Landscape Research*, 2, 160–178.
- SOU 2013:68 Synliggöra värdet av ekosystemtjänster – Åtgärder för välfärd genom biologisk mångfald och ekosystemtjänster.
- TEEB, 2010. The Economics of Ecosystems and Biodiversity: Mainstreaming the Economics of Nature: A Synthesis of the Approach, Conclusions and Recommendations of TEEB.
- Tema Nord. (2015). Kulturarv og økosystemtjenester. Sammenhenger, muligheter og begrensninger, 2015:540

Tengberg A, Fredholm S, Eliasson I, Knez I, Saltzman K, Wetterberg O. 2012. Cultural ecosystem services provided by landscapes: Assessment of heritage values and identity. *Journal of Ecosystem Services* 2012; 2: 14–26.

14. Resultatspridning: Projektets resultat redovisas i form av peer-review publikationer, skrifter och annan kommunikation (workshop, podcast, intervjuer) enligt följande:

Peer-review publikationer

Knez, I., & Eliasson, I. (2016). Curative mountains: Personal and collective place identity and well-being. *Manuskript (juni 2016) som granskats och reviderats för publicering i tidskriften "Journal of Environmental Psychology"*.

Eliasson, I., Knez, I., Fredholm, S., (2016). Cultural ecosystem services and heritage planning in mountain landscapes. *Manuskript (juni 2016) som planeras att skickas till tidskriften "Landscape and Urban Planning"*.

Fredholm, S., Eliasson, I., Knez, I., (2016). Balancing different perspectives on conservation of heritage landscapes: emergent professional challenges. *Manuskript (juni 2016) som planeras att skickas till tidskriften "Landscape Research"*.

Skrifter

Eliasson, I., Knez, I., Ljungdahl, E., Hanneryd, O., Karlsson, E., (2015). Fjäll som kultur? Länsstyrelsen i Jämtlands län, Östersund.

Delar av projektet kommer att redovisas i **Malin Weijmers avhandling** vid institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet.

Kommunikation

En dags workshop genomfördes i projektets regi i november 2015 i Östersund. Vid workshopen presenterades och diskuterades projektet och skriften "Fjäll som kultur?". Totalt medverkade ett 20-tal personer däribland tjänstemän från kommun, länsstyrelse och länsmuseum, en representant från Riksantikvarieämbetet, företrädare för turistnäringen och olika intresseorganisationer i Jämtlands län samt företrädare för forskningssatsningen "Storslagen fjällmiljö".

I samband med att skriften "Fjäll som kultur" trycktes skickades pressmeddelanden ut från Göteborgs universitet och Högskolan i Gävle. Dessa fick stor genomslagskraft och projektet har uppmärksamats i tidskrifter, sociala medier, radio och tv.

Resultat från projektet presenteras och diskuteras i en podcast som genomförts inom ramen för forskningssatsningen "Storslagen fjällmiljö" under våren 2016.